

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-66-3-202-206
УДК 373:372.87

Жанна СИРОТКІНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри музичного та образотворчого мистецтва
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
м. Ізмаїл, Україна
e-mail: zhanet08ori@gmail.com

Людмила ЧЕБОТАР

викладач кафедри музичного та образотворчого мистецтва
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
м. Ізмаїл, Україна
e-mail: kafart17@gmail.com

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ІНТОНАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано важливість вокально-хорової роботи з дітьми різних вікових категорій у відродженні національних традицій сучасного українського суспільства. Систематизовано науковий та практичний досвід щодо ролі мистецтва у творчому становленні особистості. Вивчено різні підходи до визначення поняття «музичні здібності». Розкрито значення вокально-хорових навичок у розвитку музичних здібностей дітей. Викладено результати власного спостереження стосовно значущості вокально-інтонаційної діяльності у процесі розвитку музичних здібностей дітей. Доведено необхідність удосконалення означеного процесу. Запропоновано вокально-інтонаційні вправи, що спрямовані на розвиток музичних здібностей дітей.

Ключові слова: вокально-хорова робота, музичні здібності, вокальні навички, діти, вокально-інтонаційні вправи.

На сучасному етапі розвитку суспільства, відродження національних традицій, культури українського народу через залучення до автентичної музики, пісні, як ніколи актуальними є слова К. Ушинського: «Заспівують діти – заспіває народ. А будуть любити спів діти чи ні, багато в чому залежить від дорослих» [6, 35].

У загальноосвітній школі хоровий спів є одним з найулюбленіших та найдоступніших видів музичної діяльності. Зазначимо, що вокально-хорова діяльність сприяє усвідомленню особливостей музичної мови, є основою для формування музичного смаку, інтересів, потреб дітей та розвитку їх здібностей зокрема [3].

У науковій літературі існують різні способи класифікації здібностей людини. Одна з них, у першу чергу, виділяє природні здібності (в основі своїй біологічно зумовлені) та специфічні (спеціальні), що мають суспільно-історичне походження [1].

Серед спеціальних здібностей, вчені виділяють – музичні. Так, означеному феномену у психолого-педагогічній науці присвячені праці Я. Каменського, О. Лук, І. Песталоцці, Ж. Руссо, З. Фрейда, Б. Теплова, А. Готсдінера та інших дослідників.

Науково-практичні доробки видатних вчених-музикантів А. Авдієвського, А. Козир, О. Коломойця, П. Ніколаєнка, Т. Овчинникова, Н. Орлова, Е. Печерської, К. Пігрова, О. Раввінова, О. Росто-

вського, Г. Стулова, Г. Струве, Ю. Юцевича, П. Чеснокова спрямовані на дослідження різних аспектів творчого розвитку особистості (та музичних здібностей зокрема) у вокально-хоровій роботі.

Окрім того, власні спостереження за педагогічною практикою доводять, що розвиток музичних здібностей найбільш продуктивно відбувається у процесі формування вокальних навичок. Проте, на сьогодні серед науковців та педагогів-музикантів спостерігається відсутність єдиного підходу щодо розуміння сутності вокально-хорових навичок дітей та методів їх формування.

На наш погляд, значний потенціал щодо розвитку музичних здібностей дітей у вокально-хоровій роботі мають інтонаційні вправи. Адже, однією з найважливіших передумов вокально-хорового співу – є чистота інтонації.

Отже, актуальність проблеми та її недостатня розробленість, потреби практики зумовили вибір теми та визначили мету статті – дослідити особливості розвитку музичних здібностей дітей у вокально-хоровій роботі та запропонувати систему вправ та методів щодо їх розвитку у вокально-інтонаційній діяльності.

У психолого-педагогічній літературі визначень поняття «музичні здібності» існує чимало. Зокрема, «Короткий психологічний словник» за редакцією Л. Карпенка визначає музичні здібності як «здібності, що відносяться до розряду спеціальних та характеризують ступінь оволодіння

музичною діяльністю і є необхідною умовою її успіху» [3].

Проте, нам імпонує визначення Б. Теплова, який стверджує, що музичні здібності є «комплексом індивідуально-психологічних особливостей, які є необхідними для занять музичною діяльністю і, в той же час, пов'язані з будь-яким видом музичної діяльності» [4].

Процес розвитку музичних здібностей у вокально-інтонаційній діяльності набуває конкретики за умовою наявності критеріїв виявлення динамічних змін цього складного утворення.

Так, А. Авдієвський у своїх публікаціях до критеріїв виявлення музичних здібностей в процесі вокально-інтонаційної роботи відносить правильний, красивий спів, співоче дихання, мелодичний і гармонічний звук, точну інтонацію, вокальний слух, відчуття ансамблю та ін. [2].

Дж. Кріс, вчений-фізіолог і музикант, наголошує на трьох головних критеріях:

- 1) інтелектуальна музикальність (почуття ритму; музичний слух, тобто здатність розрізняти висоту, інтенсивність, тембр звуків; музична пам'ять);
- 2) емоційна або емоційно-естетична музикальність (емоційна сприйнятливість, любов до музики);
- 3) творча музикальність, в якій виявляється діяльність творчої фантазії [9].

Але у своїй роботі ми спираємося на твердження Б. Теплова, щодо формування музичних здібностей, бо саме за допомогою цих критеріїв, на наш погляд, можна виявити наявність або відсутність тих чи інших рис, якими характеризуються музичні здібності людини. Визначення цих критеріїв допомагає встановити рівні розвитку музичних здібностей (високий, середній, низький) і для їх підвищення вносити корективи до змісту й методики музичного навчання та виховання дітей.

Отже, за твердженням Б. Теплова, ними є:

1. Чистота інтонації.
2. Сформованість ладового почуття.
3. Розвиток музичної пам'яті.
4. Розвиток музично-ритмічного почуття [4, 35].

За означеними критеріями в результаті діагностичного експерименту було виявлено, що лише 5% дітей молодшого шкільного віку мають чисту інтонацію, у середніх класах відсоток трохи більший – 12%, а для старших класів – 25% респондентів. Такі дані підтвердили наше припущення, щодо важливості оптимізації процесу розвитку музичних здібностей дітей у вокально-інтонаційній діяльності.

Висвітлюючи проблеми розвитку загальних музичних здібностей, вважаємо застосування ін-

тонаційних вправ, у навчально-виховному процесі, домінуючим напрямом навчання, особливо на початковому етапі.

Не викликає сумніву, що людський голос займає центральне місце в онтогенезі нашої музичності. Музичний розвиток починається з моменту народження. Ці найдавніші події формують основу для подальшої музичної, вокальної та мовної поведінки. Постійна взаємодія між нашими індивідуальними нейропсихологічними і звуковими факторами та очікуваннями веде до формування вокальних навичок, в тому числі, протягом усього дитинства і в підлітковому віці. На той час, коли настає період статевого дозрівання, самоідентифікації стосовно мистецтва і очікуванням в різних контекстах уже твердо встановлена [3].

Вищезазначене нашою веде нас на думку про те, що правильний та гармонійний спів – це такий навик, який повинен розвиватися послідовно за допомогою відповідних дій і матеріалів. Оскільки музика є багатограним явищем, необхідно в різного ступеня «відокремлювати частини від цілого» в процесі викладання і навчання. Комплексна хорова програма включає в себе не тільки виконання чудового репертуару і вокальних / хорових технік; вона також повинна охоплювати всі аспекти музикальності (тобто: створювати, виконувати і відповідати через національні стандарти). Само собою зрозуміло, що навчання правильно інтонувати музику дуже допоможе дітям співати [2].

Запропоновані принципи, методи, вправи можуть бути адаптовані до будь-якого рівня, щоб допомогти нашим співакам розвивати навички, які частинами з'єднуються в прекрасне ціле – це явище ми називаємо «хоровим мистецтвом» [4, 48].

Всі ці можливості будуть відрізнятися в залежності від набору навичок. Навичками ми називаємо дії людини, що доведені до автоматизму при багаторазовому повторенні вже без усвідомленого контролю. До вокальних навичок належать: співацька постава, дихання, звукоутворення, звуковедення, дикція, ансамбль, стрій, артикуляція та дикція. Навички строю й ансамблю, а також навички співу за диригентськими жестами вчителя відносяться до хороших навичок. Володіння переліченими навичками допомагає розвитку інтонації.

Зазначимо, що вокально-хорова робота передбачає оволодіння як вокальними, так і хоровами навичками, тому розвитку музичних здібностей сприяють вокально-хорові навички.

Так, найбільш оптимальним варіантом для розвитку музичних здібностей є вокально-хорова робота в процесі вокально-інтонаційної діяльності. Більшість керівників дитячих вокальних і хорових колективів постають перед проблемою

поганій інтонації у дітей. Особливо це помітно у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Учні, що інтонують фальшиво, гальмують розвиток інших учнів і колективу в цілому. Істотна різниця в рівні музичного розвитку деяких учнів може створювати додаткові ускладнення в організації навчального процесу.

Вокальні вправи, що розподілені за ступенями складності та враховують послідовність формування співацьких навичок допоможуть дітям краще зрозуміти та засвоїти елементи музичної грамоти та усвідомити виразність музичного мовлення [5].

Так, поліпшенню інтонації при співі сприяє розвиток інтонації при мовленні. Відомо, що емоційна забарвленість при мовленні змінює висоту тону, тому у запропонованих вправах пропонуємо впоратися з більш широким спектром емоцій за допомогою свого тону голосу. Діти мають не лише намагатися досягнути чистого інтонування, але й слухати один одного, співати «як один». Адже неточне інтонування навіть декількох учнів негативно позначається на загальному звучанні, шкодить добре співаючим дітям.

Робота над дикцією часто починається ще в грі, продовжуючись потім в процесі виспівування або розучування твору.

Для зацікавленості дітей часто використовуються артикуляційна ігрова гімнастика (ма-ме-мі-мо-му, нехай-де-лі-до-ду і т.п.) В процесі роботи над твором текст пісні проговорюється пошепки, чергуючи звучне і беззвучно промовляння тексту. Особливу увагу дітей потрібно звернути на початок і кінець фраз, що закінчуються на приголосний звук або шиплячий.

Основним елементом вправ (за системою В. Ємельянова) є відпрацювання «ковзної» висхідної (↑) і низхідної (↓) інтонації з характерним «переломом» голосу з грудного в головне звучання (регістр) і навпаки; моделювання діалогу, в якому одну фразу можна промовляти із запитальною, а іншу – зі стверджувальною:

ШТУ-ШТО-ШТА-ШТЕ-ШТИ-ШТИ?

ЖТУ-ЖТО-ЖТА-ЖТЕ-ЖТИ-ЖТИ!

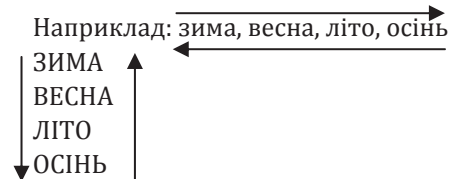
ШТУ-ЖДУ ШТО-ЖДО ШТА-ЖДА ШТЕ-ЖДЕ ШТИ-ЖДИ ШТИ-ЖДИ?

ШТУ-ЖДУ ШТО-ЖДО ШТА-ЖДА ШТЕ-ЖДЕ ШТИ-ЖДИ ШТИ-ЖДИ!

У процесі формування вокально-хорових навичок, важливо одночасно проводити роботу над розвитком динаміки звучання. Оскільки голосовий апарат дітей недосконалий, можливості у дітей в передачі динамічних відтінків обмежені. Так можна запропонувати дітям чергувати протяжне і коротке проголошення складів зі зміною сили голосу:

ма ма ма ма; па па па па; та та та та; ба бо бу би; ла ло лу ли і т.п.

Перерахуйте дні тижня, пори року, місяці, поступово змінюючи силу і (або) висоту голосу.

Здатність співати в гармонії послідовно розвивається, коли м'язи гортані і глотки (в задній частині глотки) знайомляться з «розміщенням» нот. Це іноді називають «м'язовою пам'яттю» [1].

Тренувальні інтервали можуть допомогти дітям згадати, де в їхньому голосі «сидять» ноти. Коли вони визначають інтервал і знають, як звучить і відчуває четвертий звук, вони просто думають: «Це четвертий». Вокальні рухи для кожного інтервалу досить послідовні і надійні, вони варіюються в залежності від гучності і гласного, який діти співають.

Отже, для правильного інтонування при вокально-хоровому співі можна запропонувати ще і такі вокально-інтонаційні вправи:

- дана вправа допомагає засвоїти інтервальні стрибки. Необхідно почати на півкроку нижче тонічної ноти, «відключивши» її на півкроку. З цієї вправою можна експериментувати в різних тональностях. Якщо діти співають, а вчитель грає на інструменті, необхідно сфокусувати увагу дітей на співі;
- більш складне тренування для точного налаштування висоти тону. Він піднімається з стрибками малих третин, потім діатонічно опускається, зміщуючи основні та другорядні третини. Щоб виконувати цю вправу точно необхідно зосередитися [4].

Музичний малюнок може бути перетворений на візуальний або руховий малюнок і таким чином стати джерелом всебічного розвитку особистості. Наприклад, можна запропонувати дітям намалювати голосом як звучить наша планета. Для цього кожен з них має протяжно заспівати свій, довільно обраний звук у середньому або високому регістрі. Можна допомогти дітям, створивши певний образ: уявіть, що мешканці іншої планети винайшли слуховий апарат і почали слухати нашу Землю. Напевно, вони б почули не щось конкретне, а почули саме таке красиве і світле звучання різних голосів. Таке роз'яснення допоможе знову повернутися до просторового звучання голосів.

Сказане вище довело, що розвиток музичної інтонації активізує не лише музичні здібності у

дитини, але й також заохочує її до творчої діяльності.

Важливим моментом є те, що ранній музичний розвиток відповідає природній потребі малюків висловити свої емоції у дії – прості танцювальні рухи, вокалізації, пластичні імпрровізації. Радісний емоційний досвід є важливим засобом формування оптимістичного світогляду у дітей раннього віку [3]. Це підтверджується висновками сучасної гуманістичної освіти та психології, яка стверджує, що первинна, біологічна орієнтація на життя спрямована на отримання тілесно-рухового задоволення, оскільки сприяє фізичному та психічному здоров'ю.

Музичний розвиток як будь-які інші психічні та психологічні процеси, йде по зростаючій лінії. Це перехід від мимовільних відгуків на музику до естетичного ставлення до неї, від імпульсивних прагнень співати, рухатися під музику до вираз-

ного виконання, від сумних приємних відчуттів сприйняття музичних звуків до емоційного і свідомого слухання твору. Така загальна картина динаміки музичного розвитку.

Таким чином, розвиток ранньої музичної інтонації, що здійснюється на основі активного сприйняття музики, що містить основна смислова, емоційна та образна музична інформація, розширює у дітей комунікативний, руховий, зоровий, продуктивний досвід; робить величезний вплив на розвиток емоційно-ціннісних відносин у соціумі; актуалізує особистісний потенціал кожної дитини.

Вважаємо, що представлена проблема є неоднозначною, цікавою, такою, що потребує подальших досліджень, на основі яких буде сформовано певну методичну систему; сформульовано концептуальний апарат; розроблено стратегію комплексного експериментального вивчення динаміки розвитку творчих музичних здібностей.

Список використаних джерел

1. Абдулин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. М., 1993. 168 с.
2. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження / А.Т. Авдієвський. // Мистецтво у школі: зб. ст. упор. І. М. Гадалова. К: УДПУ, 1996., Вип. I., С. 80 – 83.
3. Карпенко Л.А. (Упор.) Короткий психологічний словник / За заг. ред. А. В. Петровського, М. Г. Ярошевського. М: Политиздат, 1985. 431 с.
4. Кирнарская Д.К. Психология музыкальных способностей. Музыкальные способности /Д.К.Кирнарская. М: Таланты XI столетия, 2004. 236 с.
5. Теория и методика обучения игре на фортепиано. Под общ. Ред. А. Г. Каузовой, А. И. Николаевой. М.: Владос, 2001. 240 с.
6. Теплов Б. Способности и одаренность // Избранные труды: в 2-х т. – Т. 1/ Б. Теплов. Москва: Педагогика, 1997. С. 42-222.
7. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М Теплов. М, 2000.
8. Ушинский, К. Д. Проблемы педагогики / К. Д. Ушинский. Львів: Изд-во УРАО, 2002. с. 35 (Новая педагогическая библиотека).
9. Електронний ресурс: режим доступу – <http://www.zaspivaj.com>.

References

1. Abdulin E.B. Teoriya i praktika muzykal'nogo obucheniya v obshcheobrazovatel'noj shkole. M., 1993. 168 s.
2. Avdiievskiy A. T. Formuvannia osobystosti na hrunti natsionalno-kulturnoho vidrodzhennia / A.T. Avdiievskiy. //Mystetstvo u shkoli: zb. st. upor. I. M. Hadalova. K: UDPU, 1996., Vyp. I., S. 80 – 83.
3. Karpenko L.A. (Upor.) Korotkij psihologichnij slovník / Za zag. red. A. V. Petrovs'kogo, M. G. YAroshevs'kogo. M: Politizdat, 1985. 431 s.
4. Kirnarskaya D.K. Psihologiya muzykal'nih sposobnostej. Muzykal'nye sposobnosti /D.K.Kirnarskaya. M: Talanty XI stoletiya, 2004. 236 s.
5. Teoriya i metodika obucheniya igre na fortepiano. Pod obshch. Red. A. G. Kauzovoj, A. I. Nikolaevoj. M.: Vlados, 2001. 240 s.
6. Teplov B. Sposobnosti i odarennost' // Izbrannye trudy: v 2-h t. – T. 1/ B. Teplov. Moskva: Pedagogika, 1997. S. 42-222.
7. Teplov B.M. Problemy individual'nyh razlichij / B. M Teplov. M, 2000.
8. Ushinskij, K. D. Problemy pedagogiki / K. D. Ushinskij. L'viv: Izd-vo URAO, 2002. s. 35 (Novaya pedagogicheskaya biblioteka).
9. Elektronnij resurs: rezhim dostupu – <http://www.zaspivaj.com>.

Жанна Сироткіна, Людмила Чеботарь. Развитие музыкальных способностей детей в процессе вокально-интонационной деятельности

В статті обґрунтована значимість вокально-хорової роботи з дітьми різних вікових категорій в відродженні національних традицій сучасного українського суспільства. Систематизовано науковий і практичний досвід щодо ролі мистецтва в творчому становленні особистості. Вивчено різні підходи до визначення поняття «музикальні здібності». Розкрито значення вокально-хорових навичок в розвитку музикальних здібностей дітей. Представлено результати спостереження щодо результативності вокально-інтонаційної діяльності в процесі розвитку музикальних здібностей дітей. Доведено необхідність удосконалення вивчаємого феномена. Представлено вокально-інтонаційні вправи, спрямовані на розвиток музикальних здібностей дітей.

Ключевые слова: вокально-хоровая работа, музыкальные способности, вокальные навыки, дети, вокально-интонационные упражнения.

Jeanne Sirotkina, Lyudmila Chebotar The development of musical children's health in the process of vocal and intonational diyalnost

The article substantiates the importance of vocal-choral work with children of various age categories in the revival of the national traditions of modern Ukrainian society. Systematized scientific and practical experience regarding the role of art in the creative formation of personality. Various approaches to the definition of "musical ability" have been studied. After a thorough study of the problem, the definition of musical abilities was chosen according to B. Teplov, who claims that musical abilities are a complex of individual psychological abilities necessary for engaging in musical activity and associated with any type of musical activity. The importance of vocal and choral skills in the development of musical abilities of children is revealed. It is specified that vocal skills include singing, breathing, sound production, sound science, diction, ensemble, system, articulation and diction. And the skills of the system and the ensemble; singing skills according to the conductor's gesture of the teacher belong to choral skills. Attention is focused on the fact that possession of the listed skills contributes to the development of intonation. The results of observation regarding the effectiveness of vocal-intonation activity in the development of musical abilities of children are presented. The necessity of improving the studied phenomenon is proved. Vocal-intonation exercises aimed at developing children's musical abilities are proposed.

Key words: vocal-choral work, musical abilities, vocal skills, children, vocal-intonation exercises.